

TÜRKİSTAN GÜVENLİK SORUNLARINDAN TERÖRİZM VE RADİKALİZM ÇERÇEVESİNDE HİZBÜT-TAHRİR ÖRGÜTÜNÜN TAHLİLİ

Erdal DÜZDABAN*

Öz

Dünyamız 1990 yıllardan sonra terörizm ve radikalizm kavramları ile tanışmıştır. Bu kavramların tanımlanmasında güçlük sorunun çözümünü ve ortak mücadele yöntemlerini olumsuz etkilemektedir. Türkistan bölgesi sadece Afganistan kaynaklı terör örgütleri için değil kendi bölgesinde faaliyet gösteren ve Afganistan'daki El Kaide ve Taliban gibi terör örgütleri ile bağlantılı olan terör örgütleri için de hedefdir. Halkın büyük bir kısmı Sünni gelenekten gelen ve Şia geleneğinden gelen komşularla çevrili bölgede mezhep temelinde mücadeleler verilmektedir. Türkistan bölgesinde ve Afganistan kaynaklı terör faaliyetleri ve bu örgüt ideolojilerini ihracı özellikle Rusya Federasyonu'na bağlı özerk cumhuriyetlerdeki Müslümanların Sünni gelenekten gelmesi nedeni ile Rusya Federasyonu için tehdit oluşturmaktadır. Bu durum Şia geleneğinden gelen İran için ve hattı zatında Türk cumhuriyetleri için somut bir tehdittir. Terörle mücadele ederken doğru teşhislerin konulması, örgütsel faaliyet ile normal dini yaşayışın karıştırılmaması gerekmektedir. Bu çalışmada; Türkistan'da terörizm ve radikalizm bağlamında güvenlik sorunu incelenmiştir. Sünni gelenekten gelen Hizbüt Tahrir Örgütü'nün mevcut faaliyetleri analiz edilerek Türkistan bölgesi için olası etkileri üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Türkistan, Terörizm, Radikalizm, Terör Örgütleri, Hizbüt Tahrir.

Security Problems Of Turkistan In The Framework Of Terrorism And Radicalism And The Analysis Of Hizbut-Tahrir Organization Abstract

Our world has been introduced to the concepts of terrorism and radicalism starting from the early years of the 1990's. The difficulties in defining these

* Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Doktora Öğrencisi, 2011-2015 yılları arasında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Tacikistan, Türkmenistan ofislerinde Askeri ve Siyasi Daire Başkanlığı ve güvenlik konularında uzman olarak çalışmıştır. Ayrıca Afganistan, Tacikistan ve Kırgızistan'ı içeren bölgede terörle mücadele, uyuşturucu kaçakçılığı ve sınır konularında ilgili devletlerin güvenlik güçleri ve gümrük birimlerinin kapasitesini artırmaya matuf projenin yöneticiliğini yapmıştır. Bu makale tez aşamasında olan ve yayınlanmamış doktora tezinden istifade edilerek kaleme alınmıştır.

respective concepts negatively affect the solution of the problem and common methods of preventing terrorism. The Turkistan region has been the target not only for terrorist organizations in Afghanistan but also for the terrorist organizations operating in its own region affiliated with religious motivated terrorist organizations i.e. Al Qaeda and the Taliban. The struggles on the basis of sectarians are being carried out on the Turkistan region, which has most of the people from the Sunni tradition and surrounded by neighbors from the Shia tradition. The terrorist activities in the Turkestan region and Afghanistan and the possible transfer of these ideologies constitute a threat to the Russian Federation, especially because the Muslims in the autonomous republics of the Russian Federation has the Sunni tradition. This is a concrete threat for Iran due to having Shia tradition and for the Turkish republics as well. While combating terrorism, it is necessary to identify the correct diagnoses and make a distinction between organizational activity and normal religious life. In this study; In Turkistan, the question of security in the context of terrorism and radicalism is examined. The current activities of the Hizbut Tahrir organization, which comes from Sunni tradition, have been analyzed and evaluated on the possible effects for the Turkistan region.

Keywords: Turkestan, Terrorism, Radicalism, Terrorist Organizations, Hizbut Tahrir.

Giriş

Türkistan'da güvenlik ve istikrar ile ilgili sorunlar iki grupta toplanabilir. Birinci grupta yer alan sorunlar temelde bölgenin uluslararası platformda konumlandığı yeri ve jeopolitik riskler nedeni ile dış aktörlerden büyük güçler kategorisinde yer alan (Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Rusya) ile bölgesel güçler kategorisinde bulunan (Türkiye, İran ve Pakistan)'ın bölgede göstermiş oldukları faaliyet ve diplomatik aktiviteleridir. Diğer grupta sorunlar olarak tehditler, riskler ve bölge ülkelerinin karşılaştığı zorluklar ile bölge içi sorunlar bulunmakla birlikte bu iki grup sorunu birbirinden ayırmak oldukça güçtür.¹ Türkistan güvenliği hakkında sağlıklı değerlendirmelere ulaşmak için Afganistan'dan kaynaklı sorunların dikkate alınması gerekmektedir. Afganistan'ın bugünkü coğrafi kuzeyi; Türkistan'ın bir başka deyişle Aşağı Türkistan'ın, Seyhun Nehri'nin kuzeyinde bulunan bölgenin Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan'ın bugünkü yaklaşık idari sınırlarına tekabül eden kısmına bağlı idi. Seyhun Nehri bu iki bölgeyi tarihsel olarak ikiye ayırmamıştır.

Bu geniş bölge, on sekizinci yüzyılda parçalanmaya başlayarak Çarlık ve İngiliz sömürge imparatorluklarının bölgede hâkimiyet kazanmasıyla birlikte on dokuzuncu yüzyılda tamamen bölünmüştür. Türkistan ve Afganistan arasında tarihsel olarak en son bağlantı Buhara Emirliği'nin yıkılması ve son emiri Alim Han'ın Bolşeviklerin ilerlemesi sonucunda 1920 yılında Afganistan'a sığınmasıyla kopmuştur.² Türkistan bölgesi sınırları bir bütün olarak Afganistan sınırından ayrılmıştır. Nitekim Tacikistan ve Afganistan sınırları

¹ Murat Laumulın, *Virtual Security of Central Asia*, 2012, s. 2.

² Marlene Laruelle - Sebastian Peyrouse - Vera Axyonova, *The Afghanistan-Central Asia Relationship: What Role For The EU.*, 2015, s. 5.

Sovyetler Birliği döneminde yapılan anlaşmalarla belirlenmiş olup, günümüzde bu anlaşmalar geçerliliğini korumaktadır.

Türkistan ve Afganistan arasındaki sınırların fiziki olarak belirlenmesi aynı kültür ve dinden gelen halkları birbirinden ayırmamıştır. Gerek Türkistan devletleri ve gerekse Afganistan devleti idarecileri ve halkları arasındaki bağ hiç kopmamıştır. Türkistan devletleri ve Afganistan arasında kurulan ilişkiler karşılıklı menfaate, zamana ve nedene bağlı olarak değişmekle birlikte günümüzde de devam etmektedir. Türkistan güvenliğinde Afganistan kaynaklı tehditler arasında terörizm ve radikalizm konuları uyuşturucu ile mücadelelen daha fazla öneme sahiptir.

Türkistan devletlerinin Sovyetlerden kalan din algısı ve yönetim şekli ile daha çok İslami temelde yönetimi benimseyen Afganistan arasında muhtemel ideoloji ihracı nedeni ile bir tehdit algılaması mevcuttur. Türkistan güvenlik sorunları arasında çözülmeyi bekleyen uyuşturucu ile mücadele, su sorunu, Sovyetlerin dağılması sonrası korumasız bir şekilde kalan nükleer maddeler, sınır sorunları, kontrolsüz mayın alanları, organize suçlar kapsamında insan kaçakçılığı ve terörizm ile radikalizm sorunları bulunmaktadır. Bu çalışmada terörizm ve radikalizm kavramları incelenerek Hizbüt Tahrir örgütü incelenecek olup, bu örgütle mücadelenin Türkistan güvenliğine katkıları hakkında bir değerlendirmede bulunulacaktır.

1. Kavramlar

Türkistan bölgesinde terörizm ve radikalizm bağlamında yapılacak olan tahlilde kullanılacak olan bölgenin tanımı, kimlik ve ulusal kimlik oluşumu, terörizm ve radikalizm kavramlarına açıklık getirmek gerekmektedir. Bu kavramlar birbirinden bağımsız olmayıp çoğu yerde birbirini tamamlayıcı rol oynamaktadır. Özellikle terörizm ve radikalizm alanında yapılan çalışmalarda müşterek bir anlayışa varılamadığından, üzerinde uzlaşma sağlanan tanımlardan hareketle kullanılacak olan kavramlara izahat getirilmeye çalışılacaktır.

1.1. Türkistan Bölgesi

Türkistan bölgesi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yıkılmasından önce "İç Asya" olarak adlandırılmakta ve denize kıyısı olmayan Asya kıtasının batısında yer alan Çin Halk Cumhuriyeti, Tibet ve Moğolistan'ı da içine alan coğrafik bölgeyi tanımlamak amacı ile tarif edilmekteydi. Günümüzde ise bu tanımlama yerini kuzeyde Rusya Federasyonu bozkırları, doğuda Çin Halk Cumhuriyeti'nin Tien Shan Dağları, batıda Hazar Denizi ve güneyde İran'dan Pakistan'a kadar uzanan sınır hattı ile çevrili olan ve bu sınırlar içinde bulunan Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan devletlerinden müteşekkil olan bir coğrafi alan tanımına bırakmıştır.

Türkistan'da yer alan ve çalışma konusu olan beş devlet üç farklı medeniyetin buluştuğu bir yerde bulunmaktadır. Bu farklı üç medeniyetten bir ve ikincisi kaynağını semavi dinlerden almakta iken üçüncüsü kaynak olarak

beşeri dinleri temel edinmiştir. Bu medeniyetleri kuzeyde Slav Hristiyanlığı, güneyde İslam dünyası ve doğuda çoğulcu din yapısı oluşturmaktadır.³

Harita-1: Türkistan Siyasi Haritası⁴

1.2. Kimlik ve Ulusal Kimlik

Dinamik ve zaman içinde değişime maruz kalabilen bir özellik gösteren kimlik bireysel düzeyde bile zaten önemli ölçüde din, ulus, aile, sosyal sınıf, meslek, eğitim vs. gibi sosyal belirteçlerinden oluşmaktadır.⁵ Bir başka deyişle kimlik toplumu oluşturan bireylerin zaman içerisinde sahip oldukları belirteçlerin değişimi oranında mevcut toplum yapısında meydana getirdikleri değişimlerdir. Kimlikler oluşurken temel aldıkları kültürlerdeki bağlayıcı unsurların müsaade ettiği kadar farklılaşması olarak da ifade edebileceğimiz katı veya esnek kimlik diğer kimliklerin yaşamasına izin verecektir.

Katı kimlikler topluluklar üzerindeki bağlayıcılıklarını artırdıkları oranda farklılıkları mümkün kılan manevra alanını da daraltmaktadırlar.⁶ Böylesi kimlikler tek tip bir topluluk ön gördüklerinden diğer kimlikleri tolere edememektedirler. Sovyetler döneminde ideoloji esaslı olarak bir araya gelen devlet-

³ Michael Mandelbaum, *Introduction içinde*, Central Asia and the World Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Tajikistan and Turkmenistan, New York 1994, s. 2.

⁴ Türkistan siyasi haritası için <http://www.jupconline.com> adresine bakınız.

⁵ Edibe Sözen, *Kimlik Kavramının Yeniden Tanımlanması İçinde Türkiye Günlüğü*, 1995, s. 112.

⁶ Detaylı bilgi için Emre Kongar'ın 1997 yılında yayınlanan "*Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür*" başlıklı yazısı için https://www.kongar.org/makaleler/mak_ku.php, bakınız.

lerde belirleyici unsur Rus kültürü ve dili olmuştur. Sosyalist ideoloji din ve ahlaki değerleri sadece Müslüman devletlerde değil Hristiyanlığı benimseyen devletlerde de ihmal etmiştir. Kimlik oluşurken sadece etnik yapılar referans alınarak millilik ön plana çıkartılırken diğer kimliği oluşturan faktörler bilinçli olarak görmezden gelinmiştir. Türkistan devletleri Sovyet blokunun yıkılmasından sonra bağımsızlıklarını elde ettiklerinden müstakil hareket etme ve devlet olma geleneği sürecini henüz oluşturmaya başlamışlardır. Özellikle Sovyetler döneminde Türkistan devletlerinin kimlik yapıları Rusya Federasyonu kültürü etkisinde kalmıştır. Dolayısıyla bağımsızlık sonrası toplumda inanç bağlamında ihtiyacın giderilmesi ve rol model alınan ülkelerin etkinliği büyük güçlerin müsaade ettiği oranda gerçekleşmiştir.

1.3. Terörizm

Terör, büyük çaplı korku veren ve bireylerde yılgınlık yaratan bir eylem durumunu ifade ederken, terörizm, siyasal amaçlar için mevcut durumu yasadışı yollardan değiştirmek amacıyla örgütlü, sistemli ve sürekli terör eylemlerini kullanmayı bir yöntem olarak benimsemiş durumudur. Terörizm genel anlamda sınır tanımayan, hedef gözetmeyen, şiddet içeren ve korkuya dayalı ideolojik değişim için senkronize edilmiş suç hareketleri olarak görülebilir. Günümüzde terörizmin ne olduğu ve tam olarak üzerinde uzlaşma sağlanmış bir tanımı yoktur. Terörizmin tanımının yapılamaması terör ile mücadelede uluslararası platformda ortaya konacak sonuç alıcı ortak mücadele stratejisinin yokluğuna sebep olmaktadır.

Terör tanımı devletten devlete de değişmektedir. Bir devlet için terörist sayılan bir grup başka bir devlet için özgürlük savaşçısı, gerilla şeklinde tanımlanabilmektedir. Birleşmiş Milletler nezdinde de bütün devletlerin terörün tanımında uzlaşma sağladıkları bir tanım yapılamamıştır.⁷

BM tarafından 1999 yılında sözleşme altına alınan Terörizmin Finansmanının 2. maddesinin 1. (b) paragrafında terörizmin tanımı:

“...Bir sivilin ölümüne veya ciddi bir şekilde yaralanmasına sebep olma amaçlı veya silahlı bir çatışma içerisinde yer almayan sivil şahıslara aynı şekilde yönelen şiddet hareketlerine sebep olan diğer herhangi bir eylem, eylemin amacı ya da bağlamı gereğince bir halkı tehdit etme ya da bir hükümeti veya uluslararası organizasyonu herhangi bir harekette bulunmaya veya bulunmama zorlamak...”

şeklinde yapılmıştır.

⁷ Terörizm ile mücadele amacıyla BM tarafından yapılan sözleşmeler ve alınan kararların detaylı incelemesi için aşağıda belirtilen sözleşmeler ve kararlara bakılmasında yarar görülmektedir. Convention on Offences/Acts Committed on Board Aircraft - 1963, Convention for Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft - 1970, Convention for Suppression of Unlawful Acts Against Safety of Civil Aviation - 1971, Convention on Crimes Against Internationally Protected Persons, Including Diplomatic Agents - 1973, Convention Against Taking of Hostages - 1979, Convention for Physical Protection of Nuclear Material - 1980, Convention for Suppression of Unlawful Acts Against Safety of Maritime Navigation - 1988, Protocol for Suppression of Unlawful Acts Against Fixed Platforms Located on the Continental Shelf - 1988, Convention on the Marking of Plastic Explosives for Detection - 1991, Convention for Suppression of Terrorist Bombings - 1997, Convention for Suppression of Financing of Terrorism - 1999, Convention for Suppression of Acts of Nuclear Terrorism - 2005.

Terörün genel tanımından ziyade terörü oluşturan unsurlar üzerinde çalışmalar yapılarak unsurlardan terör tanımına tümevarım yöntemi ile ulaşmaya çalışılmıştır. Terörizmin genel ve kabul edilebilir tanımına yönelik Alex Schmid⁸ tarafından 1984 yılında yapılan çalışmada terörizm ile ilgili (109) kısa tanım hazırlanarak bu tanımlardan çalışmaya katılanların verdiği cevaplar ve yüzdeleri bu alanda araştırma yapan diğer ilim adamlarına gönderilmiştir.

	Unsur	Frekans (%)
1	Şiddet, Zorlama	83.5
2	Siyasi	65
3	Korku, terör ağırlıklı	51
4	Tehdit	47
5	(Psikolojik) Etkileri ve Beklenen Reaksiyonları	41.5

Tablo-1: (109) Unsurlu terörizm tanımının tanımlanma sıklığını gösteren tablo⁹

Gerek Schmid tarafından devam edilen çalışmalarda ve gerekse bu alanda ilmi çalışma yapan akademisyenlerden gelen geri bildirim temelinde terörizm için tanımlamaların sayısı (100)'de sabitlenmiştir.¹⁰ Bu (100) tanıma katılımcılar tarafından verilen cevaplardan şiddet ve güç kullanımını siyasi (ideolojik) hedefler izlemekte, ideolojik hedefleri ise sırasıyla terör ağırlıklı korku ile tehdit ve psikolojik etkiler ve bu etkilere karşı gösterilen reaksiyonlar izlemektedir.¹¹

Terörizmden bahsedilebilmesi için aynı amaçlar etrafından toplanmış bir grup, bu grubun sahip olduğu bir ideoloji ve bu ideolojinin hayat bulması için korku ve terörün meydana gelmesi için şiddete başvurulması gereklidir. Eğer grubu şiddeti kullanmaya sevk edecek bir ideoloji inanç sistemi yok ise bu durumda terörizmden değil, organize suç örgütlerinden bahsetmek gerekecektir.

1.4. Radikalizm

Radikalizm kelime anlamı olarak radikal düşünceler fikirler veya davranış anlamlarına gelmektedir. Radikal ise aşırı veya mevcut kurumlarda veya siyasi veya sosyal veya ekonomik şartlarda köklü değişikliklerin vücut bulması demektir.¹² İslam dünyasında temel sorunlar olarak genellikle Müslümanların medeniyet ve teknoloji anlamında olması gereken yerde olmadığı, emperyalist

⁸ Alex P. Schmid, terörizm ve terörle mücadele konularında akademik çalışmalar yapmanın yanı sıra bu çalışmaların pratik uygulamalarını sahada da gören nadir araştırmacılardan birisidir. Kendisi Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suçlarla Mücadele (UNODC) biriminin terörle mücadeleden sorumlu daire başkanlığı görevinde ifa etmiştir.

⁹ Alex P. Schmid - Albert J. Jongman ve diğerleri, *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature*, New Brunswick 2005, s. 5-6.

¹⁰ Tablo-1'de ilk 5 tanım aralığı asli unsurlar olarak belirleyici olduğundan çalışmada temel veri olarak kullanılmış olup, kaynak eserde ifade edilen diğer tanımlamaların önem derecesi asli unsurları etkilemeyeceğinden hareketle çalışmada veri olarak işlenmemiştir.

¹¹ Alex Schmid, Terrorism - *The Definitional Problem* içinde Case Western Reserve Journal of International Law, 2004, s. 382.

¹² Radikal kelimesi anlamı için <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/radical> ve radikalizm kelimesinin detaylı anlamı için <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/radicalism> adreslerine bakınız.

batının dünyaya hâkim olduğu ve Müslümanların büyük güçlerin maşası olduğu birlik ve beraberlikten yoksun olduğu hatta İslam'da reformlar yapılması gerektiği dillendirilmektedir.

Kültürü oluşturan unsurların en önemlilerinden biri olan din unsuru ait olduğu toplumu temel öğretileri ve ritüellerine göre şekillendirmektedir. Semavi dinlerden olan İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik dinleri de bu etkileşim ile yoğrulmuş ve kendi medeniyetlerini oluşturmuşlardır. İslam kültüründe din ile devlet işleri bir arada yürütülmekte iken batı medeniyetinde din ve devlet işleri birbirinden ayrılmıştır. İslam kültürü ümmeti esas almakta ve ahiret hayatının nihai hedef olmasından dolayı dünyayı bu hedefe gidecek bir istasyon olarak görürken batı kültürü bireyi temel almakta ve iyiliği bu dünyada görmektedir. Bir kültüre göre doğru olan bir başka kültüre göre doğru olmayabilmektedir. İşte bu noktada İslam medeniyetinde sorunların üstesinden gelmek için çeşitli reçeteler sunulmaktadır. İslam medeniyetinin geçmişteki başarıları ve İslam'ın tekrar hakimiyet kazanması için ortaya atılan çözüm önerileri, öneri sahiplerinin beslendiği ilmi kaynaklar, dış unsurlar ve buldukları coğrafi alanlara göre geleneksel İslami metotlardan daha katı şiddet içeren somut hareketlere kadar gidebilmektedir. Geleneksel İslam anlayışında cihat söylemine yer verilmemekte ve İslam'ın barış dini olduğu çeşitli vesilelerle ifade edilmektedir. Ancak İslam dünyasında bu düşünceler dışında değişimin bir an önce gerçekleşmesi ve bir evrensel Müslüman devletinin oluşması, halifeliğin tekrar ihdası için cihadı elzem gören düşünceler de bulunmaktadır. Bu düşüncelerin uygun zemin bulması halinde provakatif eylemlerden toplumu terörize edecek eylemlere dönüşmesi kaçınılmaz olmaktadır. Genel olarak şiddete kolayca yönelebilecek ve taraftar bulabilecek bu düşünceler radikalizm olarak adlandırılmaktadır.

Türkistan'da radikalizm nedeni olarak sosyo-ekonomik faktörler ve siyasi yaşama katılımın engellenmesi ve muhalif grupların baskı altında tutulması görülebilir.

1.4.1. Sosyo-Ekonomik Faktörler

Sovyet sonrası Türkistan'da halk yeterli dini eğitimi almamış, mevcut din görevlileri ise Sovyet sisteminin ve rejimin kabul görmesi için gayret sarf etmelerinden dolayı bu ihtiyacı giderecek kapasite ve vasıtaya sahip olmadıklarından bu alanda bir varlık gösterememişlerdir. Dolayısıyla, Sovyetler sonrası bağımsızlığa kavuşan Türki devletlerde halkın dini açıdan bilinçlenmesi ancak Türkistan dışından gelecek olan çevre ve dost ülkelerin dini bakış açılarına göre şekillenecekti. Türkistan'da radikalizme giden yol dış unsurlardan ihraç edilen dini ideolojilere Sovyet sistemi içinde yetişen idarecilerin bakış açısı, büyük güçlerin etkinliği ve bölgesel güçlerin hâkimiyet mücadeleleri ile döşenmiştir. Radikalleşme özellikle Türkistan devletlerinin ekonomisi iyi olmayan ve fakirliğin yoğun olarak yaşandığı yerlerde gözlenmektedir. Radikal akımlara ev sahipliği yapan Türkistan Fergana Vadisi'nin toprakları verimli olmasına rağmen ekonomik anlamda yoksulluğa çare olarak değerlendirilmektedir. Yerel halk sınır ve asayiş kontrolünün çok az olduğu bu yerlerde

mal kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suç kapsamına giren konularda faaliyet göstermek zorunda kalmaktadır. Gerçekten de hukuk düzeninin olmadığı, kuralların kişi ve aşiretlere göre belirlendiği durumlarda gerek dini motifli terör örgütleri gerekse de organize suç örgütleri bu durumdan nemalanmaktadır. Sosyo-ekonomik faktörler radikalizmi tetiklemekle birlikte tek başına sebebi olarak görülmemektedir. Ancak ekonomik olarak fırsatları kullanamayan küskün bireyler ve gruplar zamanla düşüncelerinde radikal fikirlerin yeşermesine imkân verebilmektedirler. Taklidi olan ve tahkike dayanmayan biat kültüründe radikal düşünceler aksiyon olarak ortaya çıkabilmektedir.

1.4.2. Siyasi Yaşama Katılım ve Baskı Altında Tutulma

Toplum baskı altında tutma siyasi yaşama katılımdan men etme ve baskıcı yönetim İslami radikalizmin doğrudan bir sebebidir. Böyle bir durumda muhalifler radikal grupların kucağına itilmekte ve siyasi faaliyetleri için bu alanı mümkün olan bir yol olarak görmekte-dirler.¹³ Baskıcı rejimlerde kendisini ifade edebilme kapasitesini kullanamayan insanlar fırsat bulması halinde ülke içinde müsaade edilmemesi durumunda komşu ülkelerde veya diğer dost ülkelerde örgütlenmeye gitmektedirler. Türkistan'da mevcut yönetimde bulunanlar Sovyet sistemi içinde ya daha önce görev almış, ya da bu sistemden istifade etmiş idarecilerdir. Demokratik değerler, hukukun üstünlüğü ve düşüncelerini serbestçe açıklama ilkeleri, yönetimde çoğulculuk şu aşamada yeterli seviyede bulunmamaktadır. Muhaliflere siyaset yapma imkânı verilmemekte, çeşitli suç unsurları ile baskılama altına alınmaya çalışılmaktadır.

1.4.2.1. Sovyetler Dönemindeki Baskılanma

Türkistan ve Kafkasya'da Sovyet yönetimi İslam'ı ruhsuz, dogmatik ve okuma yazma bilmeyen cahillerin peşinden koştuğu ve eski şaşalı günlerinden uzak bir inanç sistemi olarak sundular. Sovyetler çoğu Müslüman menşei-li kurumları baskılayarak ve asli köklerinden kopararak Müslüman halkın dini yaşayışlarını günlük dini ritüelleri yerine getirecek şekilde sınırlayıp kontrol altına aldılar.

Müslüman kitle Sovyet eğitim sistemi ile batı tarzı bir seküler eğitime katı bir şekilde tabi tutuldular. 1960'lı yıllarda bir Müslüman sadece doğarken, evlenirken ve ölürken İslam dini esaslarına göre hareket ediyor ve bunlar dışındaki tüm hayatını Sovyet sistemine göre şekillendiriyordu. Hemen hemen bütün Türkistan entelektüelleri bu şekil bir dini yaşayışı normalleştirirken diğer halk kitleleri Sovyet ideolojisi çerçevesinde gelişen kültürü benimsiyor ve İslam bilgisinden ve yaşayışından uzaklaşıyordu. Özellikle komünizmden kaynaklı seküler yaklaşımla Marksizm-Leninizm yoluyla kurtuluşa olan inancın aşılması, Müslümanlar arasında kültürel ve psikolojik bir boşluk yarattı.¹⁴ Bu kültürel ve psikolojik boşluk, Türkistan'da bağımsızlık sonrası halkı dışarıdan ithal edilen ideolojilere açık hale getirmiştir. Radikal akımlardan

¹³ Baran - Starr - Cornell, *a.g.e.*, s. 44.

¹⁴ Baran - Starr - Cornell, *a.g.e.*, s. 12.

dini terör motifi olarak kullanan terörist örgütlenmeler bu baskılanmanın ve ithal edilen İslami anlayışın bir eseri olarak ortaya çıkmıştır.

1.4.2.2. Türkistan Devletlerinde Bağımsızlık Sonrası Baskılanma

Sovyetlerin Müslümanları baskılaması ve kültürel bütünleşmeye zorlaması bağımsızlık sonrasında Türkistan devletlerini rol model arayışına itmiştir. Özellikle Türkiye demokratik yapısı ve İslam'ı bir barış dini olarak yaşanabilir bir örnek olarak göstermesi ve aynı soydan gelmesinden kaynaklı olarak Türkistan devletlerince referans olarak alınırken diğer sünni gelenekten gelen Suudi Arabistan ve gerekse Şia geleneğinden gelen İran'ın bu bölgedeki münasebetleri de artmıştır. Bölgenin zengin doğal kaynakları ve jeo-stratejik önemi sadece Müslüman devletleri değil, diğer büyük güçlerin de bu bölge üzerinde yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Bölgenin hegemon gücü Rusya, Çin, Amerika, AB ve İngiltere'de bu bölgede terör ve radikalizm tehditlerini minimize etmek için bölge devletleri üzerinde gerek ikili işbirliği ve gerekse bölgesel örgütlenmeler çatısı altında faaliyette bulunmuşlardır.

Rusya'nın önderliğinde kurulan CSTO (Kolektif Güvenlik ve Ticaret Örgütü), Çin'in daha çok etkin olduğu SCO (Şangay İşbirliği Örgütü), OSCE (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü) gibi bölgesel örgütler Türkistan devletlerinin terörle ve radikalizm ile mücadele kavramları üzerinde etkin olmuşlardır. Gerek Afganistan kaynaklı Sünni gelenek üzerine bina edilen dini motifli terör örgütleri ve radikal akımlar ve gerekse de Türkistan içinde bulunan aynı temelli terör örgütleri ve radikalizm hareketleri; sadece Türkistan devletleri için değil, Çin baskısı altında bulunan Doğu Türkistan bölgesi, Rusya Federasyonu'na bağlı olan Sünni gelenekten gelen devletler ve İran için de bir tehdit oluşturmaktadır. Tehdite dolaylı yoldan maruz kalabilecek bu devletlerin faaliyeti ve Sovyet döneminde yetişen idarecilerin seküler bakış açısı bu bölge halklarında kısmı bir özgürlük getirmiştir. Halk dini vecibelerini yerine getirirken geçmişe oranla daha az kontrole tabi tutulmuştur. Gençlerin dini eğitim alacağı ve dinini öğreneceği müesseseler ortaya konulmadığından eğitimsiz bir nesil ortaya çıkarken sınır bölgelerinde ve merkezde uyuşturucu madde kullanımı artmıştır. Dini müesseseler ve devlet kontrolündeki yapılar bu ihtiyacın giderilmesini sağlayacak tedbirler almakta gecikmişlerdir.

2. Terör Örgütleri

Türkistan devletlerinde faaliyet gösteren ve daha sonra Al Qaeda ve Taliban ile ortak hareket eden örgütler arasında Özbekistan İslam Hareketi Islamic Movement of Ozbekistan (IMU) ve bu örgütten kopmalar sonucu Pakistan kırsalında kurulan İslami Cihat Birliği (Islamic Jihad Union (IJU)) terör örgütü dikkati çekmektedir. Ayrıca, Türkistan'da terör örgütleri arasında Hizbüt-Tahrir örgütü de yer almaktadır.

2.1. Özbekistan İslam Hareketi (Islamic Movement of Ozbekistan (IMU))

Türkistan'ın en büyük cihadist grubu olan Özbekistan İslam Hareketi 1992 yılında Tahir Yuldashev tarafından bir Özbek şehri olan Namangan şeh-

rinde kurulmuştur. Bu hareket daha sonra Fergana Vadisi'nin Özbek tarafında faaliyet göstermiştir. IMU militanları bu bölgede yerel pazarlarda fiyat belirleme, düzenin sağlanması için emirler çıkarma, suçluları cezalandırma konularında inisiyatif almışlardır. Al-Qaeda terör örgütü ile irtibatlanan örgütün 1999-2005 yılları arasında 8000 mensubu yakalanmıştır. Yuldashev'in düşünce dünyası Suudi Arabistan, Pakistan ve Afganistan'a yaptığı seyahatler neticesinde Wahhabizm ve Deobanizm ile şekillenmiştir.¹⁵

Taliban'ın izni ile IMU Afganistan'da eğitim kampı kurmuştur. Fergana Vadisi'nde yer alan bütün militanlar bu kampa gelerek terör taktikleri konusunda Taliban'dan eğitim almışlardır. 2001 yılında Amerika liderliğindeki koalisyon güçlerinin saldırılarına karşı Taliban ve Al-Qaeda yanında yer alan IMU büyük güç kaybına uğrayarak terör örgütü liderlerini Afganistan'da kaybettiler. Sürekli Özgürlük Harekâtı (Operation Enduring Freedom) sonuçlarından sonra IMU terör örgütü insan kaynaklarını kaybetti. Günümüzde yaklaşık 150 kişilik bir savaşçı grubuna sahip olduğu değerlendirilmektedir.¹⁶

2.2. Özbekistan İslam Hareketi (Islamic Movement of Ozbekistan (IMU))

2002 yılının Mart ayında Özbekistan İslami Hareket Örgütü (IMU)'nden ayrılan bir grup tarafından Pakistan kırsalında bulunan ve yerel kabilelerin kontrol ettiği alanlarda kurulan Sünni mezhebi benimseyen bir terör örgütüdür. Özbekistan'da bulunan Amerika ve İsrail elçiliklerini 2004 yılında hedef alan örgüt yine 2005 yılının başlarında düzenledikleri terör saldırılarında başarıya ulaşamadılar. Daha sonra örgüt adını İslami Cihat Grubu'ndan İslami Cihat Birliği'ne değiştirmiştir. Terör örgütü Al Qaeda ile yakınlaşan örgüt Pakistan'da ve Batı Avrupa'da özellikle Almanya'da nokta terör saldırıları düzenlemiştir. IJU başlangıçtan beri Özbek devletine karşı savaşı esas almış bir terör örgütü olarak Al-Qaeda benzeri bombalama eylemlerini sınır aşan bir şekilde kullanmak üzere taktik olarak seçmiştir. Afganistan'da birçok bombalama eylemi gerçekleştirmiştir.¹⁷ Halen faaliyetlerine Afganistan ve Pakistan Devletleri sınırları içinde faaliyetlerine devam eden örgütün 100 ile 200 arasında değişen mensubu bulunmaktadır.¹⁸

2.3. Hizbüt Tahrir Örgütü

Sünni gelenekten gelen Hizbüt Tahrir Örgütü İslami esasları benimseyen siyasi bir parti şeklinde teşkilatlanmış bir örgüttür. Filistinli âlim Takiyuddin en Nebhani tarafından 1953 yılında Kudüs'te kurulmuştur. Bahse konu örgüt amaç olarak Müslüman toplulukları barış yolu ile şiddet kullanmadan birleştirerek İslami siyasi sistemle bütünleşmeyi benimsemektedir. Bir başka

¹⁵ Deobandizm Hz. Muhammed'in (S.A.V.) hayatını ve yaşadığı zaman dilini taklit etmeye çalışan muhafazakâr bir selefist düşünce sistemidir. Deobandi felsefesi ilk olarak 1867 yılında Hindistan'ın Deoband kentindeki Dar ul-Ulum Medresesi'nde neşet etmiştir.

¹⁶ Baran - Starr - Cornell, *a.g.e.*, s. 27.

¹⁷ Kris Broda, *Threats to Border Security in Central Asia*, Imamnazar 2015, s. 17-18.

¹⁸ United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2016 - *Foreign Terrorist Organizations: Islamic Jihad Union (IJU)*, 19 July 2017.

ifade ile bütün Müslümanları kurulacak bir Halife Devleti bayrağı altında toplamayı konu edinmiştir.

Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'da Hizbüt Tahrir Örgütü'ne mensup olanların sayısı 20.000 ile 100.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Hedef kitle arasında okul öğrencileri, öğretmenler, işsizler ve fabrika çalışanları bulunmaktadır. Örgütün finansmanın şahsi bağışlardan ve örgüt elemanlarından aylık gelirlerinin yüzde 5 ile 20 arasındaki tutara karşılık gelen miktarının ödenmesi ile sağlandığına inanılmaktadır. 13 Mayıs 2005 tarihinde Özbekistan Devlet Başkanı İslam A. Karimov'a karşı Andijan şehrinde meydana gelen ayaklanma, cezaevi mahkûmlarının bırakılması ve hükümet karşıtı eylemlerin bastırılması sırasında yüzlerce sivil ve güvenlik personelinin öldürülmesi olayı ile ilgili olarak hükümet uluslararası terör örgütlerini suçlamıştır. Bu suçlamada Hizbüt Tahrir Örgütü'nün olayları organize ettiği belirtilmiştir.

Ancak Hizbüt Tahrir suçlamaları ve olaylara sebebiyet verdiği hususlarında sorumlu olmadığını ve suçlamaları kabul etmediğini deklare etmiştir. Bu olay ile ilgili olarak da bağımsız kaynaklarca da Hizbüt Tahrir Örgütü'nün suçlamalara konu olan eylemleri gerçekleştirdiğine dair bilgiler doğrulanmamıştır.¹⁹ Ayrıca 2013 yılında Kırgızistan'da güvenlik güçleri çok sayıda kişiyi Hizbüt Tahrir Örgütü ile bağlantılı olduğu gerekçesi ile gözaltına almıştır. Ancak bu gözaltılar da herhangi bir terörist saldırı yapıldığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.²⁰ Gerek Türkistan gerekse diğer ülkelerde terör faaliyetlerine katılmış Hizbüt Tahrir Örgütü mensupları ile ilgili bilgilere rastlanılmaktadır. Ancak terörist eyleme katılanların Hizbüt Tahrir Örgütü amaçları doğrultusunda örgüt adına mı yoksa bireysel tercihler veya Hizbüt Tahrir Örgütü'nden kopmadan sonra intisap ettikleri yeni terör örgütü adına mı yaptıkları konusunda sahipsiz bir çalışma veya bir veri bulunmamaktadır.

3. Türkistan Bölgesinde Terörizm ve Radikalizm İle Mücadele

Terörizm ve radikalizm ile mücadelede operasyonel çalışmalar (polisliye tedbirler) hemen hemen her ülkede aynı olmakla beraber terörizm ve radikalizm ile mücadelede devletlerin siyasi, sosyal ve ekonomik olarak geliştirdiği farklı yöntemler bulunmaktadır. Bu yöntemler terörizm ve radikalizmin tanımlanması ile doğrudan ilintilidir.

3.1. Terörizmin Türkistan'da ve Dünyada Anlaşılma Şekli, Benzerlikler Farklılıklar

Terörizmden bahsedilebilmesi için bir grup insan, bu insanları birlikte hareket etmeye sevk eden bir ideoloji ve bu ideolojinin hayat bulması için korku ve tehdit ortamı oluşturan bir halkı tehdit eden veya bir hükümeti veya uluslararası organizasyonu bir harekette bulunmaya veya bulunmamaya zorlayan silahlı bir aparatın bulunması gereklidir. Dini motifli terörist örgütler yapı olarak bir lider, liderin altında istişare yapacağı bir şura ve şuraya bağlı olarak

¹⁹ <https://www.counterextremism.com/threat/hizb-ut-tahrir>

²⁰ Kris, a.g.e., s. 22-23.

bölgesel sorumlular yine şura altında yapılanan disiplin birimi, mali ve lojistik birimi, siyasi birim ve askeri birimden oluşmaktadır. Askeri birimler altında örgütün insan kaynakları, mali gücü ve aldığı dış desteğe bağlı olarak hücre- sel temelde teşkil edilen profesyonel silahlı gruplar, silahlı hareketli gruplar, militanlar ve intihar bombacıları bulunmaktadır. Örgütün bu kanadı azami gizliliğe riayet etmektedir.

İslami Cihat Birliği (Islamic Jihad Union (IJU) ve Özbekistan İslam Hareketi (Islamic Movement of Uzbekistan (IMU) özelinde Türkistan'da dini motifli terör örgütlerinin anlaşılma şekli ile diğer dış dünyada terör örgütlerinin anlaşılma şekli arasında bir farklılık bulunmamakta aksine bir paralellik bulunmaktadır. Bu terör örgütleri ile mücadelede taktiksel ve operasyonel anlamda da herhangi bir farklılık bulunmamakta, tek farklılık stratejik yaklaşımlarında ortaya çıkmaktadır.²¹

Türkistan devletleri terörle ve radikalizm ile mücadelede asli görevleri güvenlik olan birimlerin yanında diğer birimlere de terörle mücadele etmede rol vererek terörle mücadele için yasal düzenlemeler yapmışlardır. Bunun yanı sıra operasyonel çalışmalara ağırlık vermişlerdir. Bölge devletleri CSTO, SCO ve OSCE gibi bölgesel kuruluşlar ile terörle ve radikalizm ile mücadele amacıyla işbirliği yapmıştır. Ayrıca, bölgesel güç olan Türkiye; Türkistan ve Afganistan bölgesel ölçeğinde Kasım 2011 yılında İstanbul'da düzenlenen bölgesel işbirliği için "Asya'nın Kalbi" başlıklı İstanbul süreci ile başta terörle mücadele olmak üzere sosyal ve ekonomik alanlarda güven inşa edici önlemlerin hayata geçirilmesine vesile olmuştur. İstanbul süreci ile Afganistan merkezli Türkistan güvenliği için "Acil Durum Yönetimi", "Terörle Mücadele", "Ticaret ve Yatırımlar", "Bölgesel Altyapı Kurulması" ve "Eğitim" ana temalarında güven inşa edici tedbirlerin alınması gündeme gelmiştir.²²

3.2. Radikalizmin Türkistan'da ve Dünyada Anlaşılma Şekli, Benzerlikler Farklılıklar

Türkistan bölgesindeki devletlerin terörizme bakış açısı diğer dış dünya ile paralellik gösterirken radikalizme bakış açısında temel farklılıklar bulunmaktadır. Bu temel farklılığın temel sebeplerinden birisi Türkistan devletlerinden Tacikistan'da meydana gelen iç savaş ve dolaylı olarak tehdide maruz kalabilecek devletlerin bölgedeki faaliyetleridir.

Türkistan devletlerinin bağımsızlığını kazanmasından hemen sonra Tacikistan'da 1992 yılında başlayıp 1997 yılında sona eren iç savaş Müslümanların Türkistan devletlerinin bağımsızlığını kazanmasından sonraki acı bir

²¹ Terör örgütleri ve radikalizm ile mücadele; taktiksel, operasyonel ve stratejik seviyelerde olmak üzere (3) başlık altında toplanmaktadır. Taktiksel mücadele, bir terör örgütüne anlık alınan bir bilgi üzerine veya ani gelişen beklenmeyen durumlarda yapılan mücadeledir. Operasyonel mücadele ise belli bir program ve plan çerçevesinde hazırlanan birden fazla kuruluşun dâhil olduğu operasyon içeriğinin ve safhalarının en ince ayrıntılarına kadar kurgulandığı bir mücadele yöntemi iken stratejik mücadele uzun soluklu çalışmayı konu edinen, sorunun kaynağına inen siyasi, sosyal ve ekonomik yöntemleri kapsayan bir mücadele şeklidir.

²² Afganistan Bölgesel Koordinasyon Genel Müdürü Kamel Safi'nin 2014 yılında Kabil'de yaptığı sunumdan derlenmiştir.

tecrübeyi yaşamasına ve bölgede radikal akımların güçlenmesine sebep olabilecek gelişmeleri doğurmuştur. 1992 yılında kısa süreli bir koalisyon döneminden sonra Sovyet döneminden kalan devleti koruma güçlerinin başkent Duşanbe'yi ele geçirmesi ve İmomalı Rahmanov'u devlet başkanı ilan etmesi ülkeyi iç savaşa götürmüştür. Bu iç savaş Tacikistan genel nüfusunu yaklaşık yüzde 1 veya 2'sine tekabül eden bir sayıda vatandaşın ölmesine, 1.2 milyon insanın yerlerinden olmasına, tahmini olarak 1 milyon insanın göçmen konumuna düşmesine ve ekonominin çökmesine neden olmuştur. İç savaşın başlangıcında taraf tutmayan Rusya savaşın sonuna doğru Sovyet döneminde Tacikistan yönetimindeki yakınlık, Rus ordusu ile ilişkiler ve Garm bölgesi ile radikal İslamcılar arasındaki bağlar nedeni ile neo-komünistlerden yana tavır almıştır.²³ Tacik iç savaşından sonra bir daha aynı sorunlarla karşılaşmamak için devlet tarafından seküler anlamda birtakım önlemler alınmıştır. İç savaş örneği diğer Türkistan devletleri için de caydırıcı tedbirlerin alınmasına sebep olmuştur. Tacikistan'da çocukların 18 yaşına kadar tek başına camiye ibadet amaçlı gitmelerine izin verilmemiştir. Ancak yanında babasının olması halinde camiye gidişlerine müsaade edilmiştir. Son yıllarda bu geleneğin terk edilmeye başlandığı görülmektedir. Bölgede benzeri iç karışıklara uğramamak için radikal akımlar da dini motifli terör örgütü kapsamına alınmıştır. Ancak radikal dini akımlar veya bir başka deyişle radikalizm dini motifli terör örgütlerinden farklıdır. Dış dünyada radikal dini akımların dini motifli terör örgütü olarak kabul edilebilmesi için bir silahlı aparatının olması, toplumda infial uyandırması, korku ve kargaşaya neden olması gereklidir. Türkistan bölgesinin radikalizme bakış açısı, tanımlaması ve mücadele yöntemleri dış dünyadan tamamen farklıdır. Türkistan devletleri radikal dini akımlara yönelik olarak taktiksel ve operasyonel çalışmalara yoğunlaşırken dış devletler daha çok stratejik mücadele yöntemlerini kullanmaktadır.

4. Hizbüt Tahrir Örgütü

Hizbüt Tahrir 1952-1953 yıllarında şeyh Taqiuddin al-Nabhani tarafından Ürdün yönetiminde olan Doğu Kudüs'te kurulmuştur. Hizbüt Tahrir Örgütü'nün temel amacı Halifeliği yeniden ihdas etmektir. Osmanlı Devleti uhdesinde olan halifelik Osmanlı Devleti'nin yıkılması sonrasında 1924 yılında resmen kaldırılmıştır. Al-Nabhani'nin 1977 yılında vefatından sonra yerine gelen bir başka Filistinli imam olan Abu Yusuf Abdul Qadim Zallum vefat ettiği 2003 yılına kadar örgütün liderliğini yapmıştır. Daha sonra örgüt liderliğini Ürdün'de örgüt sözcüsü olarak görev alan Ata Ibnu Khaleel Abu Rashta devralmıştır. Günümüzde 40'dan fazla ülkede aktif olan Hizbüt Tahrir Örgütü'nün ideolojik merkezi Londra'da resmi merkezi Ürdün'de bulunmaktadır.²⁴

İslam cihada önem atfederken cihadı bir savunma silahı veya madde olarak kendini savunmak için kullanılmasını kabul etmemektedir.²⁵ Hizbüt Tah-

²³ Daha detaylı bilgi için http://factsanddetails.com/central-asia/Tajikistan/sub8_6a/entry-4858.html sayfasına bakınız.

²⁴ Baran - Starr - Cornell, *a.g.e.*, s. 19.

²⁵ Detaylı bilgi için: <https://www.counterextremism.com/threat/hizb-ut-tahrir> adresine bakınız.

rir Örgütü'ne göre İslami hayatın bir belde yaşamı yaşanmadığını ve şeri hükümlere göre yönetilip yönetilmediğini Darül İslam ve Darülharb kavramlarına göre tanımlamaktadır. Örgüt terminolojide Darülharbi inanç sahibi olmayanların yurdu olarak görürken Darül İslam içinde yaşanan belde insanlarının Müslüman olup olmadığına bakılmaksızın bu belde hangi yönetim şeklinin uygulandığı ve beldenin güvenliğini kimin sağladığının belirleyici olduğunu ifade etmektedir.

Ayrıca günümüzde Müslüman toplulukların Darülharb şartlarında yaşadığını ekonomiden eğitime kapitalist sistemin egemen olduğunu ve bu durumun yaşamın tüm alanları için geçerli olduğunu dile getirmektedirler. Dolayısıyla bu sistemde hâkimiyetin Allah (C.C.)'ye değil insanlara ait olduğunu ve İslam'a uygun olmayan uluslararası sözleşmelerin tanındığı belirtilmektedir. Sistemin değiştirilmesi için Hizbüt Tahrir Örgütü bir siyasi parti olarak teşkil edilmiştir.²⁶ Örgüt özellikle Türkistan, Orta Doğu ve bazı Avrupa ve Afrika ülkelerinde eyalet şeklinde örgütlenmiştir. Örgüt hedef olarak toplumun alt katmanını almakta ve bu alt katmanda meydana gelen değişikliğin üst katmanları etkileyeceğini ve bu etkilenme sonrasında toplumun üst katmanının da alt katmanla birlikte hareket edeceğini öngörmektedir. Örgüt Halifelîği konu alan ilk konferansı 1994 yılında 12.000 kişinin katılımı ile İngiltere'de gerçekleştirmiştir.

4.1. Hizbüt Tahrir Örgütü'nün Kullandığı Yöntemler

Hizbüt Tahrir Örgütü bağlı bulunduğu eyalet sorumlusu imzası ile broşürler, bildiriler ve basın açıklamaları yolu ile faaliyet göstermektedir. Genellikle cemaat namazları sonrasında namaza gelenlere ve bayram namazı gibi önemli günlerde halka dağıtırlar. Hedef kitlesi toplumun eğitim ve sosyo-ekonomik olarak alt katmanlarıdır. Ayrıca, basın ve kamu kurumlarına faks göndermek sureti ile tebliğde bulunmanın yanında konferans ve panel de düzenlemektedirler. Son zamanlarda görsel medyayı da kullanmaya başlamışlardır. Ülkemizde de benzer faaliyetler içerisinde bulunmaktadır.

4.2. Türkistan'da Hizbüt Tahrir Örgütü'nün Faaliyetleri

Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'da Hizbüt Tahrir Örgütü'ne mensup olanların sayısı 20.000 ile 100.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Hedef kitle arasında okul öğrencileri, öğretmenler, işsizler ve fabrika çalışanları bulunmaktadır. Örgütün finansmanın şahsi bağışlardan ve örgüt elemanlarından aylık gelirlerinin yüzde 5 ile 20 arasındaki tutara karşılık gelen miktarının ödenmesi ile sağlandığına inanılmaktadır. 13 Mayıs 2005 tarihinde Özbekistan Devlet Başkanı İslam A. Karimov'a karşı Andijan şehrinde meydana gelen ayaklanma, cezaevi mahkûmlarının bırakılması ve hükümet karşıtı eylemlerin bastırılması sırasında yüzlerce sivil ve güvenlik personelinin öldürülmesi olayı ile ilgili olarak hükümet uluslararası terör örgütlerini suçlamıştır. Bu suçlamada Hizbüt Tahrir Örgütü'nün olayları organize ettiği belirtilmiştir.

²⁶ Detaylı bilgi için: <http://english.hizbuttahrir.org/about/about-us> adresine bakınız.

Ancak Hizbüt Tahrir suçlamaları ve olaylara sebebiyet verdiği hususlarında sorumlu olmadığını ve suçlamaları kabul etmediğini deklare etmiştir. Bu olay ile ilgili olarak da bağımsız kaynaklarca da Hizbüt Tahrir Örgütü'nün suçlamalara konu olan eylemleri gerçekleştirdiğine dair bilgiler doğrulanamamıştır.²⁷ Ayrıca, Özbekistan'da Hizbüt Tahrir Örgütü'ne üye olmakla suçlanan ve 3 Kasım 2017 tarihinde Gulbazar mahallesindeki mescitte ve Minör camisinde ülkede yasaklı olan Hizb-ut Tahrir broşürleri dağıtan 5 şahıs hakkında Özbekistan'ın anayasal düzenini devirmekle suçlaması ile açılan dava devam etmektedir.²⁸

2013 yılında Kırgızistan'da güvenlik güçleri çok sayıda kişiyi Hizbüt Tahrir Örgütü ile bağlantılı olduğu gerekçesi ile gözaltına almıştır. Ancak bu gözaltılar da herhangi bir terörist saldırı yapıldığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.²⁹ Tacikistan'da Hizbüt Tahrir Örgütü faaliyetleri yasaklanmış olup, örgüt mensupları 2001 yılından bu yana adli işlemlere tabi tutulmakta ve 20 yıla kadar hapis cezasına çarptırılmaktadırlar. 2011 yılında Tacikistan sorumlusu Sharifjon Yoqubov ve örgüt müntesipleri Duşanbe sokaklarında broşür dağıttıkları gerekçesi ile yakalanarak adli mercilere sevk edilmiştir.³⁰

Kazakistan'da 2005 yılında yasaklanan Hizbüt Tahrir Örgütü'ne yönelik olarak operasyonlar devam etmektedir. Nitekim bu meyanda; Almatı şehrinde 30 Haziran 2014 tarihinde anılan örgüt mensubu 5 kişi halkı dini ve etnik düşmanlığa tahrik etme, anayasal düzeni değiştirme ve terörizm propagandası yapma gerekçesi ile 6 ve 7,5 yılları arasında değişen hapis cezaları ile hüküm giymişlerdir.³¹

Türkmenistan'da Hizbüt Tahrir Örgütü yasaklanmış olup, bu örgüte karşı operasyonel çalışmalar yapılmaktadır. Operasyonel çalışmalara ilişkin açık kaynaklara ulaşılamamaktadır.

Gerek Türkistan gerekse diğer ülkelerde terör faaliyetlerine katılmış Hizbüt Tahrir Örgütü mensupları ile ilgili bilgilere rastlanılmaktadır. Ancak terörist eyleme katılanların Hizbüt Tahrir Örgütü amaçları doğrultusunda örgüt adına mı yoksa bireysel tercihler veya Hizbüt Tahrir Örgütü'nden kopmadan sonra intisap ettikleri yeni terör örgütü adına mı yaptıkları konusunda sahih bir çalışma veya bir veri bulunmamaktadır.

4.3. Hizbüt Tahrir Örgütü'nün Terörizm ve Radikalizm Çerçevesinde Tahlihi

Terörle mücadelede soruna teşhis konması çözüm yollarının tatbik edilmesinde etkili sonuçların alınmasını sağlar. Sorunun tanımlanmamasında ise

²⁷ <https://www.counterextremism.com/threat/hizb-ut-tahrir>

²⁸ Detaylı bilgi için <https://www.dunyabulteni.net/orta-asya/taskentteki-hizb-ut-tahrir-davalilari-suclamalari-reddetti-h420505.html> adresine bakınız.

²⁹ Kris, a.g.e., s. 22-23.

³⁰ https://www.rferl.org/a/hizb_ut-tahrir_regional_leader_arrested_n_tajikistan/24235600.html adresine detaylı bilgi için bakınız.

³¹ Detaylı bilgi için <https://www.rferl.org/a/hizb-ut-tahrir-kazakhstan-almaty-trial/25441193.html> adresine bakınız.

mevcut çözüm yolları kifayetsiz kalacaktır. Sadece polisiye tedbirlerle terörle mücadele başarı getirmeyecektir. Birçok kıtada faaliyet gösteren Hizbüt Tahrir Örgütü'nün bir dini motifi terör örgütü mü yoksa radikal bir dini akım mı konusundaki teşhis doğru tedaviyi uygulamayı sağlayacaktır.

Hizbüt Tahrir Örgütü silahlı bir yapıya sahip olmadığı için dini motifi bir terör örgütü değildir. Örgütün faaliyetleri incelendiğinde, örgütün medyayı, sosyal mecrayı, yazılı yayınları, broşürleri CD'leri kullandığı gözlenmektedir.

Hizbüt Tahrir Örgütü'nün ispatlanmış bir askeri biriminin ve gizli bir hücre yapılanmasının olduğuna dair bir bilgiye şu ana kadar rastlanılmamıştır. Güvenlik güçlerince yapılan operasyonlarda da örgütün silahlı tedhiş yolu ile mevcut iktidarı değiştireceğine dair bir bilgi elde edilememiştir.

Hizbüt Tahrir Örgütü gerek fiziki ve gerekse teknik takiplerde ve iletişimlerinde diğer dini motifi terör örgütlerinden farklı yöntemler kullanmaktadır. Dini motifi terör örgütleri daha az teknoloji kullanırken, Hizbüt Tahrir Örgütü aksine bütün faaliyetlerinde teknolojiyi kullanmaktadır.

Örgütün faaliyetleri aşikâr yapılmakta olup, örgüt faaliyetleri için açık kaynakları kullanmaktadır. Bu yönü ile de dini motifi terör örgütlerinden ayrılmaktadır.

Hizbüt Tahrir Örgütü radikal bir dini akımdır. Kullandığı yöntemler arasında silahlı mücadele yöntemi bulunmamaktadır. Ancak, müntesiplerinin beslenme kaynakları ve buldukları coğrafya kendilerini dini motifi terör örgütleri için hedef haline getirmektedir. Dini motifi terör örgütleri dini eğitim alanları daha çabuk örgüt hedeflerine angaje edebilmektedir. Ayrıca, baskı ve sürekli kontrol altında olan örgüt mensuplarının dini motifi terör örgütlerine kayması kuvvetle muhtemeldir. Cezaevi şartlarında ıslah edilmeyen bir örgüt mensubunun kolaylıkla terör örgütlerinin kucağına düşeceği dikkatlerden kaçmamalıdır.

Sonuç

Radikalizm ve terörizm kavramları özellikle Sovyetler Birliği-Afganistan Savaşı sırasında gündeme gelerek iki kutuplu dünyanın sona ermesi ile birlikte bilimsel çalışmalarda ve stratejilerin geliştirilmesinde ya bir araç ya da hedef olarak benimsenmiştir. Türkistan bölgesinde yaşayan İslami toplulukların kahir ekseriyeti Sünni mezhebine mensuptur. Bununla birlikte Tacikistan bölgesinde İsmailiye mezhebi temsilcileri azımsanmayacak çoğunluktadır.

Ayrıca Türkistan bölgesi Afganistan, İran gibi nüfusun büyük kısmının Şia mezhebine sahip olduğu komşulara sahiptir. Bölge bu iki mezhep üzerinden mücadelelere sahne olmaktadır. Hizbüt Tahrir Örgütü Sünni gelenekten gelen bir dini akımdır. Özellikle Özbekistan'da meydana gelen ayaklanma sırasında olayları örgütleyici bir rolü bulunduğu ileri sürülse bile bu bilgiler teyide muhtaçtır. Örgüt toplumun alt katmanında bulunan kitleyi hedef aldığından kitleyi kazanma adına basit iletişim kanallarını kullanmaktadır.

Örgütü bu hali ile dini motifi terör örgütü kategorisine dâhil etme ve buna göre mücadele yolu seçme örgütü radikal bir yapıdan terörist bir yapıya dö-

nüştürebilir. Ancak hal böyle iken, Hizbüt Tahrir Örgütü'nün dış müdahaleden beri olmayacağı ve merkezi buldukları ülkenin hizmetine gireceği de akla gelmektedir. Hizbüt Tahrir Örgütü'nün radikal dini akım olduğuna dair ülkemizde devam eden bir mahkemede Anayasa Mahkemesi'nde bir karar verilmiştir.

19 Temmuz 2018 tarihinde Anayasa Mahkemesi'nce 2014/13117 sayılı başvuru kararına istinaden verilen kararda Hizbüt Tahrir Örgütü terör örgütü sınıflandırmasına dâhil edilmemiştir.³²

Ayrıca, Hizbüt Tahrir Örgütü ile ilgili Almanya gibi bazı Avrupa ülkelerinde soru işareti bulunmasına rağmen İngiltere'de Hizbüt Tahrir Örgütü serbestçe faaliyetlerine devam etmektedir.

Hizbüt Tahrir Örgütü'nün faaliyetleri sadece Türkistan'da değil Rusya Federasyonu'nda da yasaklanmıştır. Hizbüt Tahrir Örgütü dini motifli terör örgütü sınıflandırması içerisinde değerlendirilmiştir. Anılan örgütün açıktan yapmış olduğu bildiri dağıtma veya bir araya gelme vb. durumlarda bu faaliyetlere iştirak edenler terör suçu nedeni ile yargılanmakta ve hapse atılmaktadır.

Son yıllara kadar Hizbüt Tahrir Örgütü'nün merkezi Londra şehri idi ve örgütün lider kadrosu faaliyetleri buradan yönlendiriyordu. Hatta örgütün resmi web sitesi Londra merkezi olarak biliniyordu. Şu an itibari ile İngiltere Hizbüt Tahrir Örgütü'nün bir vilayeti olarak gösterilmektedir. Özetle Hizbüt Tahrir Örgütü Türkistan'da dini motifli terör örgütü olarak muameleye tabi tutulurken İngiltere'de bu faaliyetleri açıktan, ülkemizde ise belli bir kontrol altında yürütmektedir.

Türkistan'daki terör faaliyetlerinden yakalanan ve hüküm giyenlerin cezaevinde ıslahı, ailelerin teröre ve radikalizme karşı bilinçlendirilmesi, bu kapsamda eğitimcilerin eğitimcisi kursu için Avrupa destekli projeler yürütülmektedir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı uhdesinde yürütülen projelerden VERLT (Şiddet İçeren Aşırılık ve Radikalleşmeye Karşı Mücadele) projesinin finansmanın büyük kısmı İngiltere devleti tarafından karşılanmaktadır.³³

Türkistan'da terörle ve radikalizm ile mücadele ederken halkın büyük bir kısmının Müslüman olduğu gerçeği dikkate alınmamaktadır. Bir başka deyişle şiddet içermeyen ve toplumun ihtiyaç duyduğu bilgilere ulaşması, duygu ve düşünce dünyalarının şeffaflık perdesi altında şekillenmesinin güvenlik üzerinde menfi etkiler bırakacağı düşüncesi yersizdir. Serbest olmayan, baskı altında tutulan fikirler yer altına inmekte ve buradan kök salmaktadır. Böyle bir durumda devlet ne ile karşılaşacağını bilemediğinden tehdit analizi yapamaz, salt güvenlik güçleri ile bu sorunlar kısa sürede çözüme kavuşmuş gibi gözükse de uzun sürede radikalizmi besleyecek ve risk olmaktan çıkıp gerçek bir tehdit haline gelecektir.

³²Detaylı bilgi için <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/basin/kararlarailiskinbasinduyurulari/bireyselbasvuru/detay/212.html> adresine bakınız.

³³ Detaylı bilgi için <https://www.osce.org/secretariat/107807> adresine bakınız.

Kaynaklar

Political Map of Central Asia, (2016, Ocak 10). Mart 21, 2017 tarihinde Jupconline Websitesi: <http://www.jupconline.com> adresinden alındı.

BARAN, Z. STARR, S.F. - CORNELL, S.E.: (2006). *Islamic Radicalism in Central Asia and the Caucasus*. Sweden: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Program-A Joint Transatlantic Research and Policy Center of John Hopkins and Uppsala Universities. April 25, 2017 tarihinde <http://www.silkroadstudies.org> adresinden alındı.

BRODA, K.: *Threats to Border Security in Central Asia*, Ashgabat: OSCE Center in Ashgabat, (2015).

Directorate General of Regional Cooperation, M. (2016). *The Heart of Asia Istanbul Process Progress Assessment 2011-2015*, June 6, 2018 tarihinde <http://hoa.gov.af/351/progress-assessment-2011-2015> adresinden alındı.

DÜZDABAN, E.: *Border Security in Central Asia-Looking Forward to 2014*, OSCE Office in Tajikistan, London 2013.

KONGAR, E.: *Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür*, Ocak 10, 2015 tarihinde Emre Kongar'ın Resmi İnternet Sitesi: https://www.kongar.org/makaleler/mak_ku.php adresinden alındı.

LARUELLE, M. - PEYROUSE, S. - AXONOVA, V.: (2013, February). *The Afghanistan-Central Asia Relationship: What role for the EU*, Mart 12, 2017 tarihinde <http://www.eucentralasia.eu> adresinden alındı.

LAUMULİN, M.: *Virtual Security of Central Asia*, Mayıs 23, 2017 tarihinde <http://eng.globalaffairs.ru/number/Virtual-Security-of-Central-Asia-15694> adresinden alındı.

MANDELBAUM, M.: Introduction. M. Mandelbaum içinde, *Central Asia and the World Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Tajikistan and Turkmenistan*, Council on Foreign Relations Press, New York 1994.

SAFİ, K.: *Heart of Asia-Istanbul Process*, Kabul: Director General of Regional Coordination of MFA of the Islamic Republic of Afghanistan, 2014.

SCHMİD, A.: "Terrorism - The Definitional Problem", *Case Western Reserve Journal of International Law*, 36 (2), 2004. Mayıs 10, 2017 tarihinde <http://scholarlycommons.law.case.edu/jil/vol36/iss2/8> adresinden alındı.

SCHMİD, A.P. - JONGMAN, A.J.: *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature*, New Brunswick: Transaction Publisher, 2005.

SÖZEN, E.: "Kimlik Kavramının Yeniden Tanımlanması", *Türkiye Günlüğü*, 33, 1995.

United States Department of State, Country Reports on Terrorism 2016 - *Foreign Terrorist Organizations: Islamic Jihad Union (IJU)*, 19 July 2017, available at: <https://www.refworld.org/docid/5981e3d8a.html> [accessed 27 November 2018].